

(Παράρτημα «Πολιτική» Ἐπιθεωρησεως)

Ι. ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. Α. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

1916

ΠΑΡΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

48854

100.1

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Τὸ πολιτεύεσθαι βέβαια δὲν εἶναι θεωρία, οὔτε φιλοσοφική, οὔτε ἐπιστημονική. Εἶναι τέχνη ποῦ πρέπει νὰ παρακολουθῆ τὴν ἀδιάκοπον κίνησιν τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς, καὶ τῶν συμφερόντων τῆς τὴν διηγετικῶς μεταμορφωμένην πλοκήν, τὸ αἰώνιον γίνεσθαι. Χρειαζέται μὲν ἐπιστημονικὴν παρασκευὴν καὶ παρατήρησιν ἢ πολιτικὴν, ἀλλὰ ἐπιστήμη δὲν εἶναι. Τὰ πολιτικὰ προγράμματα, συνεπῶς, θὰ ἦσαν περιττά, ἐὰν ἦσαν μόνον θεωρητικῶς λογικά. ἐὰν δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὴν γύρω πραγματικότητα, καὶ ἐὰν εἶχαν τὴν ἀξίωσιν νὰ παραμείνουν αἰώνια καὶ ἀναλλοίωτα, πετρωμένα καὶ ἀποκρυσταλλωμένα, καὶ νὰ ἐξαντλοῦν ὅλας τὰς δυνατὰς προβλέψεις.

Τὰ πολιτικὰ προγράμματα γίνονται διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀνάγκας καὶ συνθήκας ὀρισμένης ἐποχῆς. Ἡ μᾶλλον εἶναι ἀπαυγάσματα καὶ ἀντανάκλασεις ὀρισμένης ἐποχῆς καὶ ὀρισμένης χώρας. Εὐρίσκονται δηλαδὴ, τεθειμένα ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἀπείρως μεταμορφώσιμα, ὅχι ἀπόλυτα οὐδ' ἰσχύοντα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Ἐν τούτοις ἡ ἀφετηρία ἑνὸς πολιτικοῦ προγράμματος εἶναι σταθερά, ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ἐκείνων ποῦ τὸ συλλαμβάνουν, καὶ ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν αὐτῶν εἶναι σταθερὰ καὶ μόνιμη. Αὕτη κυβερνᾷ τὸν νοῦν καὶ κατευθύνει τὴν προσοχὴν τοῦ πολιτικοῦ.

Περισσότεραν ἐπομένως σημασίαν ἀπὸ τὰ προγράμματα ἔχει ἡ ψυχικὴ διάθεσις καὶ σύστασις τῶν προσώπων ποῦ πολιτεύονται καὶ διευθύνουν ἕνα κόμμα. Περισσότερας ἐγγυήσεις, παραδείγματος χάριν, εἴμπορεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὸν λαὸν ἢ εἰλικρινῶς φιλελευθέρῃ ροπή τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, παρὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ προγράμματός των, ἢ ὁ τίτλος τοῦ κόμματος.

Εἰς χώρας μὴ τελειῶς ἐξειλιγμένῃς οικονομικῶς, ὡς εἶναι ἡ Ἑλλάς, τὰ κόμματα καὶ τὰ πολιτικὰ των προγράμματα διαλέγουν συνήθως ἕνα τίτλον εἴτε ἀπλῶς διὰ νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν εἰς τοὺς πολλοὺς, εἴτε διὰ νὰ ἀντιτίθεται—ὀνομαστικῶς μόνον ἐννοεῖται—εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἀντιπάλου κόμματος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ προγράμματα εἶναι ἀντιγραφή τὸ ἕνα τοῦ ἄλλου, καταστρώνονται δὲ συνήθως εἰς παραμονὰς ἐκλογῶν διὰ νὰ θεθοῦν ἀμέσως μετὰ τὰς ἐκλογὰς κατὰ μέρος. Εἶναι ἕνα εἶδος ἐκλογικοῦ ἐθίμου. Τελευταίως ἤρχισε νὰ γίνεται ἀντιγραφή μερικῶν κεφαλαίων καὶ ἀπὸ πολιτικὰ προγράμματα κομμάτων τῆς ἀλλοδαπῆς, χωρὶς νὰ ἀνταποκρίνεται τὸ περιεχόμενον τῶν πρὸς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος.

Ὅπωςδήποτε τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἡ καταγραφή τῶν σημείων ἐκείνων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐννοεῖ ὁ πολιτικὸς νὰ συγκεντρώσῃ

κυρίως τὴν προσοχὴν τοῦ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὴν ἐνέργειάν του, τῶν σημείων ἐφ' ὧν ἐπισύρει ὀλόκληρον τὸ φῶς ἵνα δείξῃ ὅτι αὐτὰ, ὡς θεμελιώδη ἢ ὡς δεύμενα τῆς ἀμέσου προνοίας του, θὰ ἀποτελέσουν τὴν βᾶσιν τῆς ἐνεργείας του.

Ὡς ἀφετηρίαν λαμβάνω τὴν ἔννοιαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐξ αὐτῆς δὲ συνάγω πολιτικὸν πρόγραμμα διὰ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Διότι ὑπάρχει τὸ δῆλημμα: ἢ θὰ κάμῃ τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον πολιτικὴν καθαρῶς κρατικὴν, ὅποτε θὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἔξω τῶν συνόρων τοῦ Ἑλλήνων, ἢ θὰ κάμῃ πολιτικὴν πρωτίστως φυλετικὴν καὶ δευτερευόντως κρατικὴν. Ἐμμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀκολουθήσωμεν τὸ δευτέρον, διότι τὰ γεωγραφικὰ σύνορα τοῦ κράτους δὲν συμπίπτουν ἀκόμη μὲ τὰ γεωγραφικὰ σύνορα τῆς φυλῆς, ὡς συμβαίνει εἰς ἄλλα ἔθνη συμπληρώσαντα ἤδη τὴν πολιτικὴν τῶν ἀποκατάστασιν.

Ἐπομένως, διὰ νὰ καταστρωθῇ πολιτικὸν πρόγραμμα εἰς κράτος μὲ ὑποχρεώσεις, ἢ τάσεις, ἢ προορισμὸν ὡς τῆς Ἑλλάδος, πρέπει ἀναγκαίως νὰ βρῶνται εἰς τὴν φυλετικὴν πολιτικὴν, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ συναρμοσθοῦν πρὸς αὐτὴν κατὰ φυσικὴν ἀναγκαιότητα καὶ ἐσωτερικὴν βαθεῖαν πειθαρχίαν. Διότι καὶ τὸ οἰκονομικὸν ζήτημα, καὶ τὸ σχετικὸν τοῦ πρόγραμμα, κατὰ μέγα μέρος θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν ζήτημα. Καὶ οὕτως, ἀναλόγως, καὶ οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς διοικήσεως καὶ τὰ κοινωφελῆ ἔργα, ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ κράτος ἢ ἀπαιτοῦν δημόσια ἔξοδα, θὰ λάβουν τὴν ἔντασιν καὶ τὴν ἔκτασιν ποῦ θὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ τὸ οἰκονομικὸν περιθώριον, τὸ ἀφηνύμενον μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀναγκαίων χρημάτων πρὸς κάλυψιν τῶν ἐξωτερικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἐξόδων. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἀποστολὴ τοῦ κράτους μας, συνισταμένη εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς εὐημερίας τῶν πολιτῶν, θὰ βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν σήμερον κυρίαν αὐτοῦ ἀποστολήν, καὶ θὰ ἔχῃ ὡς ἀφετηρίαν τὰς σχετικὰς μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς φυλῆς πηγὰς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας.

Τὸ κράτος ἔχει καὶ αὐτό, ὅπως κάθε ὄργανισμός, ἀλλὰ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν φύλιν, συνείδησιν ἰδικήν του. Καὶ παράγεται αὕτη ἡ συνείδησις ἀπὸ τὴν αἴσθησιν τῆς ἰσορροπίας τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων, ποῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν συμφερόντων τῶν μονάδων καὶ ομάδων μέσα εἰς μίαν κοινωνίαν. Τὸ κράτος, χωρὶς νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ συνισταμένη τῶν δυνάμεων αὐτῶν, εἶναι ἡ ἀπόρροιά των καὶ ἡ συνεκτικὴ των δυνάμις, διότι τὸ κράτος, ὡς κάθε ζωντανὸς ὄργανισμός, εἶναι συγκεντρωτικόν.

Ὡς ζωντανὸς δὲ ὄργανισμός τὸ κράτος θέλει τὴν αὐτοσυντηρησίαν του. Οἱ πολιτικοὶ τοῦ ἀνδρες, ποῦ μὰζι μὲ τὴν κυρίως διοικοῦσαν τάξιν δημιουργοῦν καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴν κρατικὴν συνείδησιν, πρέπει νὰ ἐννοοῦν τί ἀπαιτεῖται διὰ τὴν αὐτοσυντηρησίαν τοῦ κράτους καὶ τὴν αὐθυπαρξίαν του, εἴτε ἐν σχέσει μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη γύρω (συμμαχικοὶ ἢ ἄλλοι συνδυασμοὶ) εἴτε ἐν σχέσει μὲ τὰς ἐσωτερικὰς του ἀνάγκας (ὕγιαι διοικη-

τικὸς ὄργανισμός, πολιτικὴ ἀπέπνευσι τῶν ἐν τῷ κράτει ἔθνικῶν μειονοτήτων, κτλ.).

Διατεινόμεθα ὅτι τὸ σημερινὸν κράτος, διὰ τὴν αὐτοσυντηρησίαν του, ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην πρωτίστως ἰσχυρᾶς φυλετικῆς συνειδήσεως τῶν ἀποτελούντων αὐτὸ ἀτόμων, ἐξ αὐτῆς πρέπει νὰ ἀντλήσῃ δυνάμεις, ἔχει ὅμως ἀνάγκην καὶ τῆς θεραπείας τῶν συμπερόντων τῆς κοινωνίας ποῦ κατοικεῖ ἐντὸς τῶν συνόρων του.

Αὕτη εἶναι ἀναπόδραστος ἀνάγκη πολὺ μᾶλλον ἢ σκοπὸς τοῦ σημερινοῦ κράτους. Δηλαδή: 1) Πολιτικὴ ἀνεξαρτησία ἢ ἔνωσις τῆς φυλῆς—ὄχι ὅμως ἱμπεριαλισμός, καὶ 2) Εὐημερία καὶ προκοπὴ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀτόμων—ὄχι ὅμως δι' ἀκράτου καὶ ἀκρατήτου κρατισμοῦ.

Ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τῆς φυλῆς εἴμπορεῖ νὰ γίνῃ ὑπὸ μορφῆν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων κρατῶν. Ἡ σύστασις περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς Ἑλληνικῶν κρατῶν εἴμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐνδιάμεσος σταθμὸς διὰ νὰ φθάσῃ μίαν ἡμέραν ἢ φυλὴ εἰς τὸ ἕνα τῆς καὶ μέγα κράτος. Ἐξυπηρετεῖ δὲ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τὸν πολιτισμὸν τῆς φυλῆς, ὅστις εἶναι τὸ κορυφωμα τῆς ζωῆς τῆς.

Τὸ κράτος χρησιμεύει διὰ τὴν αὐτοσυντηρησίαν τῆς φυλῆς, ποῦ εἶναι ἀπείρως πολυτιμότερα ἀπὸ τὴν ἀπλὴν αὐτοσυντηρησίαν τοῦ κράτους. Διότι τὰ κράτη δὲν δημιουργοῦν τίποτε, μόνον συντηροῦν καὶ ὑποβοηθοῦν, τὰ ἔθνη ὅμως δημιουργοῦν πολιτισμούς.

Ἐπειδὴ ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶναι κατακτητικὴ οὔτε ἀπολύτως στρατιωτικὴ—στρατιωτικὰς προσπάθειας καταβάλλει ἐκάστοτε τόσας μόνον ὅσαι ἀρκοῦν διὰ τὴν αὐτοσυντηρησίαν τῆς καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀποκατάστασιν—δὲν δύναται ἐπομένως ἢ δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐπικρατήσῃ ποσοτικῶς εἰς τὸν κόσμον, πρέπει νὰ ἀναδειχθῇ ποιοτικῶς. Ποιοτικῶς δὲ ἀναδεικνύεται ἕνα ἔθνος μὲ τὸν πολιτισμὸν του. Ἐχει καὶ ἱστορικῶς καὶ δυναμικῶς μέσα τῆς πολιτισμὸν ἢ Ἑλληνικὴν φυλὴν, μᾶλλον ἀνατολικὸν ἢ δυτικόν, πάντως ὅμως ἀνεξάρτητον ἀμφοτέρων, καὶ αὐτὸν τὸν πολιτισμὸν πρέπει νὰ εὑρεθοῦν ἢ νὰ δημιουργηθοῦν κατάλληλοι συνθήκαι διὰ νὰ τὸν φανερώσῃ πλήρως.

Αὐτὴν τὴν τάσιν πρέπει ὁ σημερινὸς πολιτικὸς νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὸ ἔθνος διὰ τῆς πολιτικῆς του, ὅσον ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐν γένει ἐξαρτᾶται τοῦτο.

Α'.

Ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία ἢ ἔνωσις τῆς φυλῆς, μετὰ ἢ ἄνευ ἐνδιαμέσων σταδίων, ἡμιαυτονόμων ἢ αὐτονόμων κρατῶν, ἐπιβάλλει τὴν ὑπαρξιν προδιαγεγραμμένου σχεδίου ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, μὲ σκοπὸν αὐτὸν ἀκριβῶς, ἦτοι τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τῆς φυλῆς (ὄχι δὲ ἱμπεριαλιστικὰ σχέδια) καὶ μὲ ὄργανα καὶ μέσα: 1) Τὴν διατήρησιν στρατοῦ καὶ στόλου—στρατιωτικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν

ἀρμοδίων ειδικῶν εἰς τὰ τεχνικὰ ζήτηματα.

2) Χρῆμα—οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους.

3) Ὅργανωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἰκονομικὴν καὶ κοινοτικὴν.

Τὸ σχέδιον τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς θὰ διακρίνη τὰ ἀπώτερα σκοπούμενα ἀπὸ τὰ ἀμεσώτερα, θὰ προδιαγράφη τὰς ὀργανώσεις, αἵτινες διὰ τὰ φθάσουν εἰς ἀποτελέσματα θὰ χρειάζονται μακροχρόνιον, ἐπίμονον καὶ συστηματικὴν ἐργασίαν, καὶ θὰ προϋποθέτῃ καὶ νομοθετήματα ἀλλὰ καὶ θέλησιν πρὸς καταρτισμὸν ὑπηρεσίας ἐξωτερικῆς, ἀξίας τοῦ ὀνόματος.

Ὡς πρὸς τοὺς συνδυασμοὺς μετὰ ἄλλα κράτη, ἔχοντες πάντοτε ὑπ' ὄψει ὅτι δὲν εἶναι μόνιμοι, σταθεροὶ καὶ ἀναλλοίωτοι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα, πιστεύομεν ὅτι, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος καὶ διὰ πολὺν ἀκόμη χρόνον κατόπιν, χωρὶς νὰ εἴμεθα προκλητικοὶ πρὸς καμμίαν Μεγάλην Δύναμιν, τούναντίον ἔχοντες σχέσεις ἀγαθὰς μετὰ ὅλας, συμφέρει νὰ εὐρισκώμεθα ἐγγύτερον πρὸς τὴν ὁμάδα τῶν Δυνάμεων εἰς ἣν ἀνήκουν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ὅτι ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν μετ' αὐτῶν τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας, ἐκτὸς ἐὰν τὴν βλέπωμεν συντελουμένην καὶ ἄνευ ἡμῶν, ὅτι, συντρεχουσῶν καὶ τῶν καταλλήλων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν συνθηκῶν, δὲν ἀποκλείεται εἰς τινα στάσιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀγῶνος νὰ μετάρχωμεν αὐτοῦ ἵνα κτυπηθῇ ἡ Βουλγαρία καὶ λάβωμεν μέρος εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης, ὅτι ἐπειδὴ ἡ εἰρημένη ὁμάς τῶν Δυνάμεων περιλαμβάνει καὶ κράτη ὧν τὰ συμφέροντα συγκρούονται πρὸς τὰ ἰδικὰ μας, ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιωφεληθῶμεν τῆς περιστάσεως τῆς συμπράξεώς μας μετὰ τὴν ὁμάδα ταύτην, ἵνα κανονίσωμεν τὰς σχέσεις μας καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ κράτη. Βραδύτερον δυνάμεθα νὰ ἐπιδιώξωμεν σύμπραξιν μετὰ τῆς Ρουμανίας καὶ Τουρκίας, διατηροῦντες καὶ τὴν μετὰ τῆς Σερβίας βαλκανικὴν μας συμμαχίαν. Ἀπώτερος σκοπὸς μας πάντοτε θὰ εἶναι ἡ σύμπηξις Ἀνατολικῆς ὀμοσπονδίας. Τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν προσεγγίσεως θὰ τεθῇ ὡς προϋπόθεσις ἀναγκαία, ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἐκδιωχθέντων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καὶ ἡ παύσις τῶν διωγμῶν (θέματα καὶ ἀπὸ τοῦδε διαπραγματεύσιμα). Δὲν θὰ κωλύσωσιν τὴν σύστασιν ἀλβανικοῦ κράτους βορείως τῶν συνόρων τῆς βορείου Ἡπείρου, τούναντίον θὰ βοηθήσωμεν εἰς τοῦτο, ἐργαζόμενοι διηνεκῶς διὰ τὴν ἑλληνοαλβανικὴν προσέγγισιν καὶ σύμπραξιν ὑπὸ οἰονόηποτε τύπον. Θὰ συνηγορήσωμεν ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀρμενίας.

Ὡς γνώμονα εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, πρέπει νὰ ἔχη τὸ Ἑλληνικὸν κράτος τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ προπάντων εἰς τὴν τῶρα βουλγαρικὴν Θράκην καὶ τὴν Τουρκίαν, διότι ἐκεῖ ἀπομένει τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν, τὸ ὀλιγώτερον, τὴν ἐξασφάλισιν εἰς αὐτὸν ἔθρον ζωῆς ἀνέτου ἐν συνδυασμῶ καὶ πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς ἐθνικῆς του ὑποστάσεως.

Μεγάλῃ ἀνάγκῃ ἐπίσης εἶναι ὁ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμὸς νὰ ὀργανωθῇ κοινοτικῶς καὶ οἰκονομικῶς, οὕτως ὥστε ἡ ἐθνικὴ του συνείδησις νὰ μὴ συντηρῆται μόνον ἀπὸ αἰσθηματικούς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ συμφεροντολογικούς, καὶ μάλιστα ἀπ' αὐτούς. Δὲν χρειάζονται μόνον σχολεῖα, ἐκκλη-

σίαι, νοσοκομεῖα; κοινότητες καὶ ἐφημερίδες, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὴ ἐξάρτησις ἀπὸ τὸ κέντρον, προπάντων δὲ αὕτη. Νὰ γίνουσι Ἑλληνικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ συνεταιρισμοὶ μετὰ κέντρον τὴν Ἑλλάδα καὶ μετὰ ἅπτενα τὸν Ἑλληνισμὸν. Νὰ δημιουργηθῇ τακτικὴ ὑπηρεσία διὰ τὴν προστασίαν τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, συνιστωμένων καὶ ὀργανώσεων ὅπου τὸ ἀτομικὸν συμφέρον νὰ θεραπεύεται. Νὰ ληφθῇ πρόνοια ὅπως διὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ διαδίδονται τὰ Ἑλληνικὰ προϊόντα εἰς τρόπον ὥστε ὁ κάθε Ἕλληνας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν νὰ εἶναι οἰονοεὶ πρᾶκτωρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Νὰ ἰδρυθοῦν ἐμπορικὰ ἐπιμελητήρια μικτά, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν μεταξὺ ξένων κρατῶν καὶ Ἑλλάδος.

Διὰ τὰ ἐπιτευχθῶν ὅλα ταῦτα, ἀνάγκη πρωτίστως τὸ ὄργανον, ἦτοι ἡ ὑπηρεσία τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ποῦ δὲν εἶναι παρασκευασμένη διὰ τοιαύτην πολυσχιδῆ νεωτεριστικὴν ἐργασίαν, νὰ ποτισθῇ μετὰ δλόκληρον σύστημα τοιούτων ἰδεῶν, καὶ νὰ ἀνατραφοῦν μετὰ αὐτὰς οἱ νεώτεροι.

Β.

Εὐημερία καὶ προκοπὴ τῆς κοινωνίας καὶ τῶν ἀτόμων
μέσα εἰς τὸ κράτος, ὅσον ἐκ τοῦ κράτους ἐξαρτάται.

Κράτος σημαίνει ὀργανωμένη ὑπηρεσία πολιτικῶν, δικαστικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐξουσιῶν. Κάθε πολιτικὸν κόμμα καὶ κάθε κυβέρνησις θὰ ἔχη ὡς πρόγραμμα, ὑποτίθεται, νὰ λειτουργοῦν καλῶς ὅλας αἱ ὑπηρεσίαι, ἐπομένως δὲν εἶναι θέμα ἡ ἀντικείμενον προγράμματος ἢ καλὴ λειτουργία τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, διότι αὐτὸ προϋποτίθεται. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἐνυπάρχη εἰς ἕνα κόμμα ἢ διάθεσις νὰ ἐφαρμόσῃ ὀρθῶς, κατὰ γράμμα καὶ ἰδίως κατὰ πνεῦμα, τοὺς νόμους ἢ νὰ δημιουργήσῃ ἄλλους νόμους οὕτως ὥστε νὰ λειτουργοῦν ὅσον γίνεται πλέον προσηρμοσμένοι πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν αἰδημόσιαι ὑπηρεσίαι. Καμμία κυβέρνησις δὲν ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ νὰ κωλοδιοικήσῃ τὸ κράτος, καὶ ὅμως ἡ κωλοδιοίκησις ὑπάρχει μ' ὅλας τὰς ἀγαθὰς προθέσεις. Ὑπάρχουν μερικὰ ἐλαττώματα εἰς τὴν διοίκησιν συμφυῆ πρὸς τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, προσερχόμενα ἀπὸ παραγνώρισιν τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῶν δημοσίων λειτουργιῶν ἢ ἀπὸ ἀνελευθέρωσιν ἢ ἀμελεῖ ἐφαρμογῆν τῶν θεσιμῶν νόμων. Αὐτὰ πρέπει νὰ κτυπηθοῦν. Μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ὁ κομπογιαντισμὸς. Δηλαδή νὰ παύσῃ ἡ εὐκόλος ἐργασία τῆς ἀντιγραφῆς καὶ μεταφράσεως νόμων τῆς ἀλλοδαπῆς ἵνα προχειρῶς προσαρμωθοῦν εἰς παρατηρηθείσας ἀνάγκας, νὰ ἀρχίσῃ δέ, διὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους ἢ ἄλλως, ἡ δύσκολος ἀλλὰ καὶ μόνη σκόπιμος ἐργασία τῆς ἐκ τοῦ πληθίου παρατηρήσεως τῶν σημερινῶν Ἑλληνικῶν ἀναγκῶν, τῆς μελέτης καὶ τῆς γνώσεως τῶν εἰς ἄλλας ἐποχὰς ἰσχυόντων εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μέρη θεσμῶν, καὶ τῆς ὑποβοηθήσεως αὐτοφουῶς ἀναπτύξεως ἰθαγενῶν νεωτέρων θεσμῶν, προσηρμοσμένων εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις καὶ συνθήκας, ποῦ εἶναι βέβαια κατ' ἀνάγκην ἐπιπρεασμένα καὶ ἀπὸ τὴν νεωτέραν περὶ κράτους ἀντίληψιν.

Πολύ σπουδαιότερον όμως διά τους λαούς και από τὰ νομοθετήματα είναι ή κατάλληλος εφαρμογή των νόμων, και ιδίως τὸ πνεῦμα τῆς εφαρμογῆς, και γενικώτερον ή ἀγαθή και χρηστή ἀσκησης τῆς κυβερνητικῆς και διοικητικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ τὰ τελευταία δὲν χωροῦν εἰς προγράμματα. Μόνη ἀγγύησις δι' αὐτὰ εἶναι ή ἰκανότης, εὐθύτης, χρηστότης, ἐπιμέλεια, ἀγαθή προαίρεσις και ή θέλησις τοῦ κυβερνήτου. Αὐτὰ όμως δὲν εἰμποροῦν νὰ ἐξελεγχθοῦν εἰμή ἐκ των ὑστέρων, μετὰ τὴν ἀσκησιν δηλαδὴ τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας.

1) **Εἰς τὴν διοικητικὴν πολιτικὴν** νὰ ἐπιδιωχθῆ ἵνα τὰ προσόντα και ή μονιμότης των ὑπαλλήλων υποβάλλωνται εἰς αὐστηρότερον ἔλεγχον και πειθαρχικὴν ἐξουσίαν. Τὰ προσόντα και ή μονιμότης νὰ ἐφαρμοζονται κατὰ κανόνα και εἰς τοὺς νομάρχας και γενικοὺς γραμματεῖς, ἐπιτροπομένης μόνον ἐξαιρετικῶς, ὡς διά τοὺς πρέσβεις και γενικοὺς προξένους συμβαίνει, τῆς προσλήψεως προσώπων και ἔξω τῆς ὑπηρεσίας. Οἱ ἀποκεντρωτικοὶ νόμοι των ὑπουργείων πρέπει νὰ διατηρηθοῦν, μεταρρυθμιζομένων των συμβουλίων.

Πρὸ τοῦ 1909, μολοντί ἀπὸ τρικλονταετίας και πλέον εἶχον ὀρισθῆ προσόντα και μονιμότης διά πολλὰς ὑπηρεσίας, ἔμενεν όμως και περιθώριον πρὸς ἐπέμβασιν τῆς πολιτικῆς εἰς τὸν διορισμὸν πολλῶν ὑπαλλήλων (συναλλαγῆ). Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909, μολοντί ἐπεξετάθησαν τὰ προσόντα και ή μονιμότης, ὡς και τὰ συμβούλια, και εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας, περιορισθείσης τῆς συναλλαγῆς ταύτης, ἀνεφάνη ἄλλου εἶδους συναλλαγῆ, ή νομοθετικῆ. Διὰ νέων νόμων, δηλαδὴ, κατωρθοῦτο ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ἦτο πλέον κατορθωτὸν ἐπὶ τῇ βάσει των ὑφισταμένων παλαιῶν. Και ναὶ μὲν κανεὶς δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, κυρίαρχον σῶμα, νὰ κατασκευάζῃ νόμους ὅσους και οἴους ἀν θέλῃ, ἀλλὰ κοινὴ συνείδησις πρέπει νὰ σχηματισθῆ ἀποκρούουσα τὴν πολυνομίαν ἣτις φέρει τὴν ἀνομίαν, ἕνα δὲ κόμμα δύναται νὰ ποδηγετήσῃ τοὺς βουλευτὰς οὕτως ὥστε νὰ μορφωθῆ τιαυτὴ κοινὴ συνείδησις, συγκρατοῦσα τὴν βουλὴν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν νομοθετικὴν γονιμότητα, πάντως δὲ ἀπὸ τὴν νομοθετικὴν συναλλαγῆν.

Ἄλλ' οἱ διαγωνισμοὶ και ή μονιμότης δὲν ἀρκοῦν. Ἡ μονιμότης μάλιστα φέρει και μερικὰ ἄτοπα. Ἴνα βελτιωθῆ τὸ ποῖον των ὑπαλλήλων, ἀνάγκη νὰ ἰδρυθῆ 1) σχολὴ δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπου νὰ παρασκευάζωνται εἰδικῶς διά τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας μετὰ μὲτὰ μαθήματα κοινωνιολογικὰ και δημοσιονομικὰ και μαθήματα τρόπων και καθηκοντολογίας 2) δικαστήριον ὑπαλλήλων 3) δρασκόντειος ὑπηρεσία ἐπιθεωρήσεως. Διότι παραγνωρίζουν τὴν θέσιν των οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Αἱ δημόσιοι λειτουργίαι ὑπάρχουν βεβαίως διά νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ γενικὰ συμφέροντα τοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν δύνανται παρὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν και τὰ ἰδιωτικά, ὁμαδικὰ ἢ ἀτομικά, συμφέροντα, ἀφοῦ εἰς αὐτὰ στηρίζονται και τὰ γενικά. Ἔτσι οἱ ὑπάλληλοι εἶναι βλαμμένοι διά νὰ φροντίζουν και τὰ δημόσια και τὰ ἰδιωτικά συμφέροντα, κατανοοῦντες τὴν ἀλληλεγγύην των

και τὴν ἀλληλεπίδρασιν. Και όμως κατανοοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα σαφαιότερον με πνεῦμα μόνον ὑπαλληλικῆς ἀλληλεγγύης και συναδελφότητος, τὸ ὅποιον ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀτιμωρησίαν ἀφ' ἑτέρου δὲ στενεύει τὴν ἀντιλήψιν των. Ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας πρωτίστως πρέπει νὰ λείψῃ τὸ γραφειοκρατικὸν πνεῦμα και ή φρασσεολογικὴ παραπεμπτικὴ ἐνέργεια. Νὰ μάθουν οἱ δημόσιοι λειτουργοὶ νὰ βλέπουν τὴν οὐσίαν των πραγμάτων και νὰ λαμβάνουν ἐνδιαφέρον και πρωτοβουλίαν διά τὴν λύσιν των ζητημάτων, μὴ σκεπτόμενοι μόνον πῶς θὰ εὔρουν μίαν τυπικὴν παραπεμπτικὴν φράσιν διά νὰ ξεφορτωθοῦν τὴν εὐθύνην. Νὰ καταλάβουν οἱ ὑπάλληλοι ὅτι εἶναι ὑπερέται ὄχι μόνον των συμφερόντων τοῦ κράτους ἀλλὰ περισσότερον ἴσως των ἀναγκῶν τοῦ πολιτοῦ. Ὁ καθεὶς νὰ ἐκτελῆ ἀκριβῶς ἐκεῖνην τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν ἐτάχθη νὰ ἐκτελέσῃ. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑποφέρει τρομερὰ ὀσάκις λαμβάνει ἀνάγκη νὰ πλησιάζῃ εἰς δημοσία γραφεῖα. Ἐκτὸς ἄλλων, και αὐτὴ ή ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεια τσαλαπατεῖται μετὸν κοτζαμπασισμόν των δημοσίων ὑπαλλήλων, τὴν πολὺν ἀναμονὴν εἰς τοὺς βρώμικους ὑπουργικοὺς, νομαρχιακοὺς και ἄλλους διαδρόμους. Σχολαστικισμός, τεμπελιά, ἀναβλητικότης και κοτζαμπασισμός βσιλεύουν εἰς τὰ γεμάτα ἀπὸ χαρτιά, κονιορτὸν και ἀποτίγαρα, γραφεῖα τοῦ δημοσίου.

Ἄμα βελτιωθῆ τὸ ποῖον των ὑπαλλήλων, θὰ λείψῃ πλέον και ή στρεβλὴ ἀντιλήψις ὅτι ὅσον αὐξάνεις τὸν ἀριθμὸν των και τὸν ἀριθμὸν των ὑπηρεσιῶν, τόσον καλητερεύει και ή διοίκησις. Κατὰ γενικὸν κανόνα λοιπὸν ὄχι αὐξήσιν ὑπηρεσιῶν και ὑπαλλήλων, προκαλοῦσαν σπατάλην δημοσίου χρήματος, ἀλλὰ βελτίωσιν τοῦ ποιοῦ και ἐν ἀνάγκη τῆς θέσεως των ὑπαλλήλων.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τοπικὴν διοίκησιν, ἀπαραίτητον εἶναι τὴν σημερινὴν ἀποκέντρωσιν ν' ἀντικαταστήσῃ πραγματικὴ περιφερειακὴ ἀποκέντρωσις. Διότι τώρα ὑπάρχει εἰς τὴν τοπικὴν περιφερειαν ἀποκέντρωσις ὑπηρεσιῶν, ἐξαρτωμένων ἐκάστης χωριστὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ οἰκείας κεντρικῆς ὑπηρεσίας. Κάθε χωριστὴ ὑπηρεσία τοῦ κέντρου, κάθε ὑπουργεῖον προεκτείνεται χωριστὰ εἰς κάθε νομόν, οὕτως ὥστε πᾶσα τοπικὴ ὑπηρεσία ἀναφέρεται κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν σχετικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κέντρου εἰς ἣν ὑπάγεται, καμμία δὲ συνοχὴ δὲν ὑπάρχει μεταξὺ των ἐντὸς τῆς τοπικῆς περιφερείας. Ζητοῦμεν νὰ μεταρρυθμισθῆ ὁλοσχερῶς τὸ καθεστὸς τοῦτο: ἕκαστος νομὸς νὰ γίνῃ κέντρον ὄλων των διοικητικῶν ὑπηρεσιῶν συγκεντρουμένων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νομάρχου και ἐνὸς τοπικοῦ αἵρετοῦ συμβουλίου. Ὁ νομὸς θὰ εἶναι νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου μετὰ ἰδίας περιουσιακὰς σχέσεις και ἴδιον ταμεῖον, ὅπου θὰ εἰσέρχωνται οἱ τοπικοὶ φόροι και ἐκ των δημοσίων προσόδων αἱ ἀπαραίτηται διά τὴν τοπικὴν διοίκησιν, τοῦ πλεονάσματος τούτων ἀποστελλομένου εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Οὕτω θὰ λυτρωθῆ τὸ κέντρον τῆς πρωτεύουσῆς των τοπικῶν ζητημάτων και των μικροῦποθέσεων των ἐπαρχιῶν, και θὰ δύναται ἀνετώτερα νὰ ἀσχολῆται εἰς γενικώτερα συμφέροντα τοῦ κράτους, ἐνῶ αἱ τοπικαὶ ὑπηρεσίαι και καλήτερα και ταχύτερα θὰ διεξάγωνται ἀπὸ τὰ τοπικὰ κέντρα.

Ἄλλὰ, παρεκτὸς των νομῶν, θὰ ἰδρυθοῦν και ἀνώτεροι διοικητικοὶ περι-

φέρει, κί γενικά διοικήσεις, εξυπηρετικά και τῶν βαυότερον και καλῶς νοουμένων συμφερόντων τοῦ κράτους και τῆς πλέον ἀδιάστου ἀναδείξεως Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἐναμίλλων τοπικῶν πολιτισμῶν. Αἱ εὐρύτεραι αὐταὶ διακρίσεις θὰ στηρίζονται εἰς τὰς οικονομικὰς γεωγραφικὰς ἢ ἱστορικὰς περιφερείας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ ὑπάρχη Ἑπτανησιακῆ γενικῆ διοικήσεως, Πελοποννησιακῆ, Νησιωτικῆ, Κρητικῆ, Στερεᾶς Ἑλλάδος, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἡπείρου. Εἰς τὰς ἀνωτέρας ταύτας διοικήσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν και ἀνάλογον διοικητικὸν συμβούλιον αἰρετόν, θὰ γίνεται και δοκιμαστικῆ ἐφαρμογῆ ὀργανικῶν νόμων και ὑπηρεσιακῶν κανονισμῶν και χρήσεως διοικητικῶν ἐφαρμογῶν, ποῦ θὰ ἐπιτρέπουν ἀργότερα γενίκευσιν και ἐπέκτασιν και εἰς ἄλλας περιφερείας ἐν και ἐφ' ὅσον ἐπέτυχον.

Ἐκτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀποκεντρώσεως, θὰ ὑπάρχη και ἡ κοινοτικῆ αὐτοδιοικήσεις. Τὸ γνησιώτερον κύτταρον τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας μετὰ τὴν οἰκογένειαν εἶναι ἡ κοινότης ἢ ὁ δῆμος. Ἐπὶ τῆς κοινότητος ὡς θεμελίου ἐπρεπεν ἐξ ἀρχῆς νὰ κτισθῆ τὸ οἰκοδόμημα τοῦ κράτους, και τότε μόνον θὰ ἦτο φυσιολογικῶς ὠργανωμένον τὸ κράτος. Κάτωθεν ἐπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἡ οἰκοδόμησις, και ἤρχισεν ἀνωθεν. Ἄλλ' ἡ κοινότης ἢ ὁ δῆμος δὲν πρέπει νὰ ἔχη τὸν χαρακτήρα διφυοῦς ὀργανισμοῦ, ἦτοι ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ τελευταίου κράτου τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ τοῦ ὀργάνου τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Μεταξὺ δῆμου ἢ κοινότητος και νομοῦ θὰ ὑπάρχη ἐνδιάμεσος περιφερειακῆ ὑποδιαίρεσις τούτου, διὰ τὴν ἐκτελεσθῶν τῶν διοικητικῶν τοῦ κράτους λειτουργιῶν, αἰτινες, διὰ τῆς ὑποδιαίρεσεως ταύτης, —τελευταίου κράτου τῆς διοικήσεως— θὰ φθάνουν εἰς τὰ ἄκρα τοῦ κράτους. Ἡ δὲ κοινότης ἢ ὁ δῆμος, ἀστικὸς ἢ ἀγροτικὸς, θὰ ἀντιπροσωπεύουν μόνον τὴν θέλησιν τοῦ λαοῦ περὶ αὐτοδιοικήσεως. Αἱ κοινότητες και οἱ δῆμοι θὰ ἔχουν μᾶλλον τὸν χαρακτήρα συνεταιρισμῶν, ἰδρυμένων πρὸς θεραπείαν ποικίλων οικονομικῶν κυρίως ἀλλὰ και πνευματικῶν συμφερόντων τοπικῶν, δικαίωμα δὲ μόνον ἐλέγχου θὰ ἔχη τὸ κράτος.

Ἀπέναντι τῶν ἐν τῷ κράτει ἀλλογενῶν στοιχείων, τὸ κράτος δὲν θὰ ἐνεργήσῃ ἐξοντωτικὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἐκπολιτιστικὴν.

2) **Ὀικονομικῆ πολιτικῆ.** Ὅσο γίνετα δημοκρατικώτερον τὸ νέον κράτος εἰς τὴν Εὐρώπην και Ἄμερικῆν, τόσο περιορίζει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ λεγομένου καλοῦ. Καὶ ὅπου διὰ τῆς οικονομικῆς ἐξελίξεως γίνονται πολυσυνθετώτεροι αἱ συνθήκαι αἱ οικονομικαὶ μῆδὲς χώρας, ἐκεῖ και παρατηρεῖται μεγαλητέρα ἐπεμβατικῆ τάσις τοῦ κράτους πρὸς κανονισμόν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς και ἐργασίας τῶν τάξεων ἢ ὁμάδων. Ἡ ροπῆ αὐτῆ σημεῖοῦται και εἰς στρατιωτικὰ κράτη ὡς ἡ ἀρχαία Σπάρτη και ἡ σημερινῆ Πρωσία, αἵτινα και μόνον καλῶς ἐφήρμοσαν τὴν πολιτικὴν ταύτην, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ δημοκρατικὰ κράτη. Δὲν νομίζομεν ὅτι, διὰ τὸ καλὸν τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ τάσις αὐτῆ, ἢ ἀκρατος κοινωνιστικῆ και ἐπεμβατικῆ, πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ. Δὲν θέλομεν κράτος παντοδύναμον ἀπέναντι τῶν ἀτόμων. Δὲν θέλομεν ὑπερφύλαγον κρατισμόν. Εὐρίσκουν και μόνον των

τὰ άτομα τὸν δρόμον πρὸς τὴν εὐτυχίαν, διὰ συνεταιρισμῶν και συνεταιρισμῶν ποῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνειδήσεως τῶν τάξεων. Δύναται βεβαίως και πρέπει τὸ κράτος νὰ ὑποδοθῆ τὰ άτομα και τὰς ὁμάδας, ἀλλὰ χωρὶς και νὰ προτρέχῃ τῆς ἀνάγκης. Οἱ νόμοι δὲν δημιουργοῦν καταστάσεις, ἀπλῶς ἐκφράζουν ἢ ἐπικυρώνουν, και ἐνισχύουν εὖτω, ἀνάγκης ἢ τάσεις ἐμφανισθείσας ἤδη εἰς τὴν κοινωνίαν και θεομένης νομιμοποιήσεως ἢ ἐνθαρρύνσεως. Αὐτῆ ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ ἰσχύῃ και ὡς πρὸς τὴν φιλεργατικὴν νομοθεσίαν. Βέβαια τὸ κράτος ἔχει χρέος νὰ μὴν ἐπιτρέπῃ τὴν ἐκμετάλλευσιν ὑπὸ τῆς μῆδὲς ὁμάδος ἢ τάξεως, ἢ τοῦ ἐνὸς ἀτόμου, τῶν ἄλλων ὁμάδων τάξεων και ἀτόμων, διότι τὸ κράτος εἶναι ὑπὲρ ὅλων, και ἀποτελεῖ τὴν ἐκφρασιν ἢ τὴν ἐπικύρωσιν και ἐπιβολὴν τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης.

Εἰς κάθε νεώτερον πολιτικὸν πρόγραμμα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐμφανίζεται κατὰ κανόνα και ἡ «ἀνάπτυξις τῶν πλουτοπαραγωγικῶν παραγόντων». Εἶναι ἀναμφισδητήτως και αὐτὸ ἕνα ἀπὸ τὰ καθήκοντα και συμφέροντα τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐξυπονοεῖται οἰκοθεν, οὐδ' εἶναι θέμα πολιτικοῦ προγράμματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐτὸ τὸ μέρος τῶν καθηκόντων τοῦ κράτους εἶχε παραμεληθῆ ἐπὶ πολὺ, θυσιαζόμενον ὑπὲρ τοῦ ἄλλου μέρους τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἦτοι τοῦ καθαρῶς διοικητικοῦ και πολιτικοῦ, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς τὰ νεώτερα πολιτικὰ προγράμματα τὸ τονίζουν τόσο. Ἐν τούτοις θέμα προγράμματος εἴμπορεῖ νὰ εἶναι ὁ τρόπος καθ' ὃν συμφέρεῖ νὰ ἐπεμβαίνῃ τὸ κράτος. Νὰ μὴν ἐπεμβαίνῃ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως, ὑποδοθῶν τὴν ἐργασίαν τῶν ἰδιωτῶν, μονάδων ἢ ὁμάδων, πρὸς ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοῦτος των. Πρέπει νὰ προσέχωμεν ἵνα τὸ κράτος, οὐχὶ δι' ἐπιχορηγήσεων και προνομίων ἢ δι' ἀναμίξεως ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ πλοῦτος, ἀλλὰ διὰ δημοσίων ἔργων, δημοσίας ἀσφαλείας καλῆς, και ὑποδειγματικῆς διδασκαλίας, ἐνθαρρύνῃ και ὑποστηρίξῃ τὴν τελειότερον ἐκμετάλλευσιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου.

Και ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὰ δημοσια ἔργα, ἰδίως τοὺς δρόμους, θὰ βελτιωθῆ ἢ ἐκτελεσθῶν αὐτῶν διὰ τῆς τοπικῆς διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως. Δὲν ἀποκλείεται ἢ παραχώρησις ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων εἰς ἰδιωτικὰ κεφάλαια και ἐταιρίας Ἑλληνικὰς ἢ ξένας. Οἱ σιδηρόδρομοι νὰ μὴν ἀνήκουν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ κράτος, ἀλλὰ και ἂν ἀνήκουν εἰς αὐτὸ αἱ πλειότεραι ἢ και τὸ σύνολον τῶν μετοχῶν, ἢ ἐκμετάλλευσις νὰ ἀφήνεται εἰς ἰδιωτικὰς ἐταιρίας, αἵτινες γενικῶς ἐπιμελέστερα και οικονομικώτερα τὴν διαχειρίζονται, και δὲν ἀυξάνεται και ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Αἱ στρατιωτικαὶ γραμμαὶ ἐννοεῖται ὅτι πρέπει νὰ εὐρίσκονται εἰς χεῖρας Ἑλληνικῶν ἐταιριῶν ἢ τοῦ κράτους. Νὰ ἐνθαρρυνθοῦν τὰ ἔργα τὰ χρήσιμα πρὸς παραγωγὴν ὑδραυλικῆς πίεσεως ὡς κινητηρίου δυνάμεως, ἐλλείψει καταλλήλου ἐγγωρίου καυσίμου ὕλης. Νὰ δοθῆ ἰδιαιτέρα προσοχὴ εἰς τὰ ἔργα τὰ ἀπαραίτητα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς δημοσίας ὑγείας και ἰδίως τὰ πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐλονοσίας και τῆς φθίσεως, ἀσθενειῶν ποῦ ἐκφυλίζουν τὴν φυλὴν.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας πρέπει νὰ ἐνταθῆ

ή μέρημα τοῦ κράτους, τῶν νομῶν καὶ τῶν δῆμων ἢ κοινοτήτων. Καλῶς λειτουργοῦσα χωροφυλακὴ, ἀστυνομία, δασοφυλακὴ, ἀγροφυλακὴ, εἶναι θεμελιώδεις βάσεις πάσης εὐνομούμενης πολιτείας καὶ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πλοῦτου μιᾶς χώρας. Ἄμα φαντασθῆ κανεὶς τί ἀντιπροσωπεύει ὁ χωροφύλαξ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τί πραγματικῶς εἶναι, ἐννοεῖ τὴν δυσφορίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ χωροφύλαξ εἶναι ὁ κύριος, ἂν ὄχι ὁ μόνος, ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους εἰς τὴν ὑπαίθριον χώραν, αὐτὸς ὁ εἰσπράκτωρ τῶν φόρων, αὐτὸς ὁ τηρητὴς τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας, αὐτὸς ὁ ἐκτελεστὴς τῶν νόμων. Τὸ στέμμα τοῦ χωροφύλακος συμβολίζει διὰ τὸν χωρικόν, Βασιλέα, Κυβέρνησιν, Κράτος. Καὶ ἐνῶ συμβολίζει τόσον ὑψηλὰς ἐννοίας ὁ χωροφύλαξ, γνωστὸν ποῖος πράγματι εἶναι. Θέλομεν λοιπὸν τὸ σῶμα τῆς χωροφυλακῆς ἐκ βάρων νὰ ἀναδιοργανωθῆ, ἀνατιθεμένης τῆς ἀναδιοργανώσεως εἰς ἐκλεκτοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς κρητικῆς καὶ τῆς ἄλλης χωροφυλακῆς, καὶ ἰδρυομένων σχολείων χωροφυλάκων, ὑπαξιωματικῶν καὶ ἀξιωματικῶν χωριστά. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων αὐτῶν νὰ μὴ διασπαροῦν εἰς ἄλλην τὴν Ἑλλάδα, νὰ μὴ ἀναμιχθοῦν μετὰ τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ νὰ ἀποτελοῦν ἰδιαιτέρον σῶμα, ποῦ καθὼς θὰ πληθαίνουν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων, θὰ ἀντικαθιστοῦν κατὰ περιφερείας ὁλοκλήρους τὴν παλαιὰν χωροφυλακὴν, ἥτις ἐκκαθαριζομένη καὶ αὐτὴ δύναται νὰ δώσῃ μερικὰ καλὰ στοιχεῖα.

Διὰ τὴν ἀγροφυλακὴν δύναται νὰ γενικευθῆ τὸ κρητικὸν σύστημα μὲ κάποιαι τροποποιήσεις.

Ἰδιαιτέρα ἔλωσι μέρημα νὰ ληφθῆ καὶ διὰ τὴν δασοφυλακὴν ἥτις θὰ ὁργανωθῆ, ὅπως καὶ ὁλόκληρος ἡ δασικὴ ὑπηρεσία, ἀπὸ τοὺς σπουδάζοντας ἤδη ἐν Αὐστρίᾳ νέους.

Παρὰ τὰ κοινῶς λεγόμενα, τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι καὶ Ἑλληνικὸν προῖόν. Πρὶν συσταθῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλίαν οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ τύπου τῶν cooperatives, ὑπῆρχον εἰς τὴν τουρκοκρατομένην Ἑλλάδα κοινότητες ὁλόκληροι, συνηθισμένοι καὶ λειτουργοῦσαι ὡς cooperatives (τὰ Ἀμπελάκια, τὰ χωρία τοῦ Πηλίου, αἱ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι κ.τ.λ.) καὶ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ (τυροκομικοὶ καὶ κτηνοτροφικοὶ Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου καὶ τὰ κρητικὰ κινιάτα). Ἀλλὰ, διασαλευθείσης ἡ παρελθούσης ἐκείνης τῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας, διαμορφουμένης δὲ τώρα νεωτέρας καταστάσεως, ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῆ καὶ κατευθυνθῆ καταλλήλως ἡ δοθεῖσα ἤδη νέα ὄψις εἰς τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἀστικῶν, γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν.

Νὰ σταλοῦν πρὸς τοῦτο μερικοὶ ἐξυπνοὶ δημοδιδάσκαλοι ἢ ἀγρονόμοι εἰς τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἰδίως Ρουμανίαν καὶ Βουλγαρίαν, καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν, (διότι αἱ συνθηκαὶ ὁμοιάζουν πρὸς τὰς ἐν Ἑλλάδι) διὰ νὰ μελετήσουν ἐν τῇ πράξει τὰ λειτουργοῦντα ἐκεῖ συστήματα γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τραπέζων, καὶ ἐπανερχόμενοι νὰ ἰδρῦσιν εἰς μερικὰ χωρία τοιοῦτους συνεταιρισμοὺς καὶ τραπέζας, ποῦ θὰ χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα ἀξία μιμήσεως καὶ γενικεύσεως. Ἄμα ἰδρῦσθαι τοιοῦτοι σποραδικοὶ συνε-

ταιρισμοὶ καὶ τραπέζαι, τότε θὰ δημιουργηθῆ ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπὸ τοῦ κράτους, τῶν νομῶν καὶ τῶν δῆμων ἢ κοινοτήτων ἀναμίξεως πρὸς ἔλεγχον καὶ γενικευσιν αὐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ τινὰ δημόσια κτήματα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶν πρὸς ὑποδειγματικὴν διδασκαλίαν τῶν ἰδιωτῶν, ἀλλὰ βέ νὰ δοθοῦν πρὸς καλλιέργειαν ἢ ἐκμετάλλευσιν εἰδικῶς εἰς συνεταιρισμοὺς χωρικῶν.

Τὰ ἱμλάκια τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας νὰ δοθοῦν ὑπὸ ὀρισμένους ὅρους εἰς τοὺς χωρικοὺς. Διὰ τὰ τσιφλίκια Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας νὰ κάμῃ νόμον τὸ κράτος, καθ' ὃν ἔτι κτῆμα δὲν καλλιεργεῖται ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην του θὰ ἀπαλλοτριώνεται ἀπὸ τὸ κράτος ὑπὲρ τῶν χωρικῶν. Ἄμα ἰδοῦν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες, ὅσοι δὲν καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των, τὸν κίνδυνον τῆς ἀπαλλοτριώσεως, θὰ συνασπισθοῦν διὰ νὰ σωθοῦν, καὶ θὰ εἶναι δυνατόν, μὲ κατάλληλον ἐνέργειαν, νὰ συμπληθῆ συνδικάτον γαιοκτημόνων ποῦ θὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν ὅλων τῶν κτημάτων ἢ μέρους αὐτῶν, καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο ἀρδευτικῶν καὶ ἀποξηραντικῶν ἔργων. Εἰς τὸ συνδικάτον αὐτὸ θὰ δύνανται νὰ λάβουν μέρος καὶ χωρία, καὶ ὅπως ὅποτε ἡ γινομένη ὑπ' αὐτοῦ καλλιέργεια θὰ πρόκηται ὡς παράδειγμα εἰς τοὺς χωρικοὺς, τὰ δὲ κοινῆς ὀφελείας ἔργα του θὰ ὀφελοῦν καὶ αὐτοὺς. Οὕτω θὰ ἐπιτευχθῆ καὶ βελτίωσις τῶν μεθόδων τῆς καλλιέργειας, καὶ ἀπαλλοτριώσεις μέρους τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας, καὶ συγκράτησις τῶν χωρικῶν ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως, καὶ ἀπαλλαγὴ αὐτῶν βαθμιαία ἀπὸ τοὺς τοκογλύφους καὶ ἐκμεταλλεῦτάς, διότι πάντως τὸ συνδικάτον τῶν γαιοκτημόνων δὲν θὰ δυναθῆ νὰ καλλιεργήσῃ ὁλόκληρον τὴν γῆν ἥς εἶναι κύριον, οὔτε θὰ τοῦ συμφέρη νὰ τὸ πράξῃ διότι ἤδη ἡ ἐντατικὴ καλλιέργεια τοῦ μέρους τῶν κτημάτων θὰ προσπορίξῃ εἰς αὐτοὺς πολὺ μεγαλύτερα ὀφέλη ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἐνοικίαν ὁλοκλήρων τῶν κτημάτων αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ἡ μικροαστικὴ τάξις εὐρίσκεται τώρα εἰς ὄργανον ἀναπτύξεως, νὰ ἐνθαρρυνθῆ καὶ νὰ κατευθυνθῆ ἡ ἀνάπτυξις καὶ αὐτῆς.

Τὸ τελωνειακὸν δασμολόγιον νὰ μεταρρυθμισθῆ κατὰ τρόπον ἐλαφρύνοντα α) τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης· β) τὰς πρώτας ὕλας διὰ τὰς βιομηχανίας ὅσαι κρίνονται ἀπὸ τὸ κράτος ὅτι δίδουν ἐλπίδας ἐπιδόσεως. Ἡ ἀντι τοῦ δασμολογίου δύναται νὰ ἀναθεωρηθοῦν ἐμπορικαὶ τινες συμβάσεις ὑπὸ τὸ ἀνωτέρω πνεῦμά, ὡς πρὸς τὰ συμβατικά διαφορικά δασμολόγια.

3) **Δημοσιονομικὴ πολιτικὴ.** Τὰ δημόσια κτήματα νὰ ἐκμεταλλεῖται τὸ κράτος μᾶλλον δι' ἐργολαβίας ἢ δι' αὐτεπιστασίας, διότι οὕτω γινομένης εὐσυνειδητοτέρας ἐργασίας, περισσότερα κέρδη προσπορίζει εἰς ἑαυτὸ, καὶ δὲν ἀξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ μὲ αὐτοὺς ἡ ἐπέμβασις τῆς πολιτικῆς (συναλλαγῆ). Ἄλλως τε εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀκόμη ἐντελῶς ἀπάρασκευοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι πρὸς ἀνάληψιν τοῦ ἔργου τοῦτου μετ' ἐπιτυχίας.

Ἐίπομεν ἐν τούτοις ὅτι μερικὰ δημόσια κτήματα πρέπει νὰ χρησιμο-

ποιηθούν από το κράτος προς εγκαταστάσεις χρησίμους δια την υποδειγματικήν διδασκαλίαν των ιδιωτών, άλλα δε να δοθούν προς εκμετάλλευσιν ειδικώς εις γεωργικούς συνεταιρισμούς προς ενίσχυσιν του πνεύματος του συνεργατισμού.

Το δημόσιον, με την περιουσίαν του, πρέπει να κατορθώση σιγά σιγά να αποκτήσῃ δημόσια κτίρια δια τὰς διοικητικές του και δικαστικές υπηρεσίας. Και ἡ ἀποφῆς τῆς κρατικῆς ἀξιοπρεπείας και ἡ ἀποφῆς τοῦ οικονομικοῦ συμφέροντος συντρέχουν εἰς τοῦτο. Ἔως τώρα τὸ κράτος ἔχει ἐξοδεύσει εἰς ἐνοίκια ἀκαταλλήλων δια δημοσία γραφεῖα οἰκημάτων τόσα χρήματα ὅσα θὰ ἐπῆρκον εἰς ἀπόκτησιν τοῦλάχιστον τοῦ διπλασίου ἀριθμοῦ τῶν ἀναγκαιῶν δια τὸ κράτος δημοσίων κτιρίων.

Ὡς πρὸς τὸ φορολογικὸν σύστημα, να ἐπιδιωχθῇ κατὰ τὸ δυνατόν ὅπως ἡ νόμιμος ἢ ἄλλη ἐπίπτωσης τῶν φόρων μὴ εἶναι τοιαύτη ὥστε να προκαλῆ πῆσιν τῶν φορολογουμένων και μείωσιν ἐκ τούτου τῆς γενικῆς εὐημερίας. Ἐπίσης, ὅπως ἡ φορολογία παρέχῃ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἐντύπωσιν δικαίας ὁποσδήποτε κατανομῆς τῶν βαρῶν.

Νὰ ἀρχίσῃ τὸ ταχύτερον ἡ σύνταξις κτηματολογίου, ἵνα καταστῇ δυνατὴ μετὰ ἀριθμὸν τινα ἐτῶν ἢ μεταρρυθμίσις τῆς ἐπὶ τῆς ἐγγείου προσόδου φορολογίας. Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀξίας τοῦ φορολογητέου πλούτου, να ἀκολουθῆται κατὰ τὸ δυνατόν σύστημα καθορισμοῦ τῆς ἀξίας τῶν φορολογητέων ἀντικειμένων ἐπὶ τῇ βάσει ἀμοιβαίας συνδρομῆς τῶν φορολογουμένων και τῶν πρακτόρων τοῦ δημοσίου (ἐπηληθευμέναι δηλώσεις κτλ.). Κατ' ἀνάγκην ὅμως ἐνίοτε θὰ γίνεταί καταφυγὴ και εἰς τὰς ἐνδείξεις και τὰ νόμιμα τεκμήρια τῆς ἀξίας τῶν φορολογητέων ἀντικειμένων.

Ἡ κατανομή τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εισοδήματος να εἶναι ἀναλογικὴ και ἐλαφρῶς προοδευτικὴ ὥστε να μὴ φυγαδεύεται τὸ κεφάλαιον. Αἱ μὴ καρποφόροι περιουσίαι μόνον ἐπιβάλλεται να ἐπιβαρύνωται περισσότερο, δια φόρου ἐπὶ τῆς περιουσίας γενικοῦ.

Ἡ ἐπὶ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης ἔμμεσος φορολογία ἐπὶ τῆς καταναλώσεως να μὴ εἶναι πιεστικὴ. Ἡ ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων γενικῆς χρήσεως ἀλλ' ὄχι ἀπαραιτήτων κάπως βαρύτερα, ἢ δὲ ἐπὶ τῶν εἰδῶν πολυτελείας ἀκόμη βαρύτερα.

Νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ φορολογικὴ ἀφομοίωσις τῶν νέων ἐπαρχιῶν, ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἐλάφρυνσις αὐτῶν ἀπὸ τὸ μέγα βῆρος τῆς τουρκικῆς φορολογίας ἐπὶ τῆς ἐγγείου ἰδία προσόδου.

Νὰ καταπολεμηθῇ ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρηθεῖσα τάσις πρὸς σπατάλην τοῦ δημοσίου χρήματος δια τῆς ἀλόγου ἀυξήσεως τῶν υπηρεσιῶν και δημοσίων θέσεων. Χρειαζέται νοικοκυρωσύνῃ εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δημοσίου χρήματος ὅπως και εἰς τὴν καθόλου διοίκησιν. Τὴν περισσοτέραν σπατάλην φέρει ὁ ἄκρατος κρατισμός, ἦτοι ἡ ἀπεριόριστος ἐπεμβατικὴ ροπή τοῦ κράτους.

Νὰ ἐπιδιώκεται πάντοτε ἵνα αἱ τακτικαὶ δαπάναι τοῦ κράτους καλύ-

πτῶνται ὑπὸ τῶν τακτικῶν ἐσόδων, οὕτως ὥστε ἡ πίστις τοῦ κράτους να εἶναι πάντοτε ἀκεραία, και να διευκολύνεται οὕτω ἡ σύναψις διαλείων εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις.

Δι' ἐκτάκτους δαπάνας να ἐπιβάλλωνται ἐκτακτοὶ φόροι και να συνάπτωνται τὰ δάνεια. Τὰ δια παραγωγικὰς αἰτίας δάνεια εἶναι τὰ συμφορώτερα δια τοὺς πολίτας και τὸ κράτος, ἀλλ' ὄχι και τὰ μόνα δυνατὰ δια χώραν ὡς τὴν Ἑλλάδα, ποῦ δὲν συνεπλήρωσεν ἀκόμη τὴν ἐθνικὴν τῆς ἀποστολῆν, ἦτοι τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν τῆς φυλῆς (και ὄχι ἱμπεριαλιστικὰ σχέδια).

4) **Δικαιοσύνη.** Αὐτὴ ἡ λειτουργία, χειραφετημένη ὡς εἶναι ἀπὸ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἐκπληρῶνει καλῆτερα ἀπὸ τὴν διοίκησιν τὸν προορισμὸν τῆς. Ὅθι πρέπει να τεινώμεν ὅμως εἰς καλῆτέρευσιν τοῦ ποιοῦ τῶν δικαστῶν ὑπὸ ἐποψιν κοινωνιολογικῆς μορφώσεως, ὥστε να καταλήξωμεν μίαν ἡμέραν εἰς τὰ μονομελῆ δικαστήρια με ροπήν πρὸς ἐλευθερωτέραν και οὐσιαστικωτέραν ἐρμηνείαν τοῦ δικαίου. Φυγάδευσις τοῦ πνεύματος τῆς ρουτίνας, ἀναβλητικότητος, σχολαστικότητος και τυπικότητος ἀπὸ τὸ δικαστικὸν σῶμα. Μόρφωσις ἰδιαιτέρου ἀνακριτικοῦ κλάδου. Ἀνανέωσις τοῦ ἀστικοῦ νόμου. Ἀπλοποίησις τῶν διαδικαστικῶν νόμων. Ἀνακαινισμὸς τοῦ ποινικοῦ νόμου. Μερικὴ ἐλάφρυνσις τῶν διαδικαστικῶν τελῶν.

5) **Ἐκπαίδευσις.** Ἡ παιδεία να στήσῃ τὰ θεμέλιά της ἐπάνω εἰς τὰς πηγὰς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Ἡ ὀμιλουμένη δημοτικὴ γλῶσσα να εἰσαχθῇ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ δημοτικὸν ἐξατάξιον σχολεῖον. Ἡ καθαρεύουσα να διδάσκειται μόνον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσέως. Αὐτοτέλεια τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσέως. Χωρισμὸς τῆς ἀστικῆς ἐκπαίδευσέως (ἐννεαταξίου) ἀπὸ τὴν γυμνασιακὴν, οὕτως ὥστε να εἶναι αὐτοτελής, πλήρης και ἀνεξάρτητος ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων τῆς ἀστικῆς, με τάσιν πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Ἰδρυσις ἐπαγγελματικῶν σχολῶν, στηριζομένων εἰς τὴν στοιχειώδη, τὴν ἀστικὴν και γυμνασιακὴν ἐκπαίδευσιν. Χωρισμὸς τῶν γυμνασίων εἰς κλασικὰ και πραγματικὰ, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ. Πρόνοια ἰδιαιτέρα δια τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ξενογλώσσων (ἰδιαιτερον τμήμα και ἰδιαιτέρα ἐπιθεώρησις). Τάσις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς υγείας τοῦ σώματος και τοῦ χαρακτῆρος, και μέθοδος πρὸς μὀρφωσιν τοῦ νοῦ ὄχι δια πληθῆος ἀλλὰ δια συστήματος γνώσεως και ἀφυπνίσεως τῆς παρατηρητικότητος.

Γ.

Λειτουργία τοῦ πολιτεύματος. Τὸ συνταγματικὸν πολιτεύμα εἶναι πολὺ σύμφωνον με τὰς φιλελευθέρους και βασιλικὰς συγχρόνως ἀντιλήψεις τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐννοια «Βασιλεὺς» εἶναι βαθεῖα χαραγμένη, κατὰ παλαιότητα παράδοσιν, εἰς τὴν ψυχὴν τὴν Ἑλληνικὴν, ἀλλὰ και ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσωπεῖα εἶναι ἐπίσης Ἑλληνικώτατον προῖόν. Ἐχλογαὶ ἐγίνοντο ἀνέκαθεν τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν, και ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀκόμη. Ἐχω τὴν πεποιθησιν ὅτι οἱ θεσμοὶ δυσκόλως κινδυνεύουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ πολιτεύμα να ἐφαρ-

μόζεται σύμφωνα, όχι μόνον με τὸ γράμμα τοῦ συντάγματος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πνεῦμα τοῦ.

Ὅπως τὴν ἐσωτερικὴν οὕτω καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους τὴν διαχειρίζεται, ἐννοεῖται, ἡ ὑπεύθυνος κυβέρνησις. Ἐξ αὐτοῦ ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἐξαχθῇ καὶ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸν Βασιλέα τὸν θέλομεν, οἱ Ἑλληγες, ἀπλῆν σκιάν ἢ ἐντελῶς τυπικὸν ἐπικυρωτὴν τῆς πολιτειακῆς τάξεως. Ὁ Βασιλεὺς, ὡς εἰς ἐκ τῶν συνταγματικῶς ἀνεγνωρισμένων πολιτειακῶν παραγόντων, καὶ γνώμην δικαιούται καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ἔχη δι' ἄλλα τὰ ζητήματα τοῦ τόπου, καὶ νὰ τὴν ἐκφέρῃ πρὸς τὴν ὑπεύθυνον κυβέρνησιν, προσπαθῶν νὰ τὴν πείσῃ ἢ νὰ πεισθῇ ἀπὸ τὴν ἐνδεχομένην ἀντίθετον αὐτῆς γνώμην. Ὅπου δὲ σύμπτωσις γνώμων, ἐπὶ θεμελιωδῶν ζητημάτων, δὲν εἰμπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ, ἔχει τὸ δικαίωμα τὸ Στέμμα νὰ διαφωνήσῃ πρὸς τὴν ὑπεύθυνον κυβέρνησιν, ἀλλὰ τότε θὰ προκηρύξῃ νέας ἐκλογάς, διαλύσων τὴν ὑφισταμένην Βουλὴν, ἐκ τῆς πλειοψηφίας τῆς ὁποίας ἀπορρέει ἡ κυβέρνησις. Τὸ προνόμιον δὲ τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς δὲν εἰμπορεῖ νὰ εἶναι περιορισμένον καὶ νὰ ἐξαντλητῆ μετὰ τὴν ἐνάσκησίν του μίαν καὶ μόνον φοράν, φθάνει νὰ παρεμπίπτουν, μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως, νέα περιστατικά, δικαιολογούντα ἐπαρκῶς νέαν διαφωνίαν πρὸς τοὺς ἐπανελημμένους ὑποδεδειγμένους ὑπὸ τῆς λαϊκῆς ἐτυμηγορίας κυβερνήτας τοῦ. Μόνον κομματικὴν πολιτικὴν δὲν ἐνδεικνύεται οὐδὲ συμφέρει εἰς τὸ Στέμμα νὰ διεξάγῃ.

Ἐν γένει τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, ὅταν ἐφαρμόζεται εἰλικρινῶς καὶ πιστῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτειακοὺς παράγοντας, καμμίαν ὑπέρβασιν ἐξουσιῶν δὲν παράγει οὔτε ἄνωθεν οὔτε κάτωθεν, ἔχει δὲ διὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν καλητέραν ἀπὸ τὰ ἄλλα πολιτεύματα προσαρμογὴν.

Πρὸς περιορισμὸν τῆς τάξεως πρὸς τὴν πρωθυπουργικὴν δικτατορίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πραγματικωτέραν διερμηνεύσιν τῆς γνώμης τοῦ λαοῦ, ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ, πρέπει νὰ τροποποιηθῇ τὸ ἐκλογικὸν σύστημα, μεταρρυθμιζόμενον οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἀνάλογικὴ τις ἀντιπροσωπεῖα καὶ τῶν μειοψηφιδῶν.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ συντάγματος καθιερούμενον ἐλάχιστον ὄριον.

Αἱ διατάξεις τοῦ συντάγματος περὶ Συμβουλίου τοῦ Κράτους νὰ ἐφαρμοσθοῦν.

